

Mikroprocesorová technika

Prednáška č. 10

Reprezentácia čísiel v mikroprocesorovej technike

SLOVENSKÁ TECHNICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA ELEKTROTECHNIKY A INFORMATIKY
KATEDRA RÁDIOELEKTRONIKY
Laboratórium DSP a mikroradičov

:: Zobrazenie čísel v mikroprocesorovej technike

- Celé nezáporné čísla - čísla bez znamienka
 - dvojková sústava
 - iné používané sústavy - šestnástková a osmičková
- Všetky celé čísla - čísla so znamienkom
 - priamy kód
 - jednotkový doplnok
 - dvojkový doplnok
 - kód posunutej nuly (kód "excess N")
- Reálne čísla (v skutočnosti podmnožina racionálnych čísel)
 - s pevnou čiarkou
 - s pohyblivou čiarkou

:: Celé čísla bez znamienka

Prevod z desiatkovej do dvojkovej sústavy:

91	:	2	=	45	zvyšok	1	Najnižší rád
45	:	2	=	22	zvyšok	1	
22	:	2	=	11	zvyšok	0	
11	:	2	=	5	zvyšok	1	
5	:	2	=	2	zvyšok	1	
2	:	2	=	1	zvyšok	0	
1	:	2	=	0	zvyšok	1	Najvyšší rád

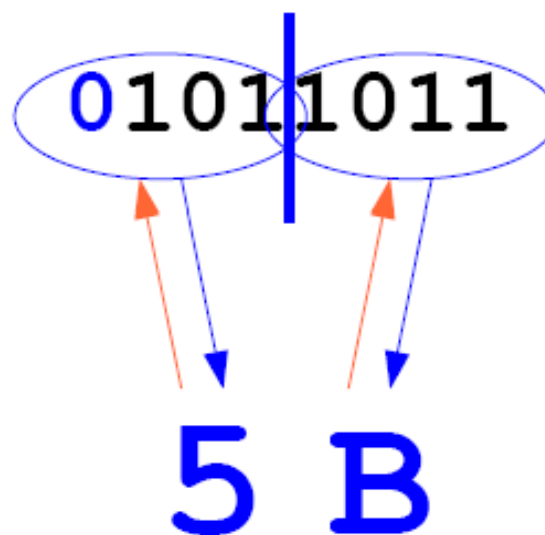
$$91_{10} = 1011011_2$$

$$91 = 64 + 16 + 8 + 2 + 1$$

:: Šestnástková sústava

0	0	0000
1	1	0001
2	2	0010
3	3	0011
4	4	0100
5	5	0101
6	6	0110
7	7	0111
8	8	1000
9	9	1001
A	10	1010
B	11	1011
C	12	1100
D	13	1101
E	14	1110
F	15	1111

- prevod medzi dvojkovou a šestnástkovou sústavou je jednoduchý lebo pri ňom netreba deliť
- pri prevode z dvojkovej do šestnástkovej sústavy sa v čísle vytvoria skupiny po 4 cifrách (lebo $2^4=16$) a každá z nich sa prevedie na jednu cifru podľa tabuľky
- pri prevode zo šestnástkovej do dvojkovej sústavy sa každá šestnástková cifra vyjadří štyrmi dvojkovými ciframi

:: Celé čísla so znamienkom - priamy kód

- oddelíme jeden bit pre znamienko. V N bitoch teda použijeme
 - *N-1 bitov na absolútnu hodnotu čísla*
 - *1 bit na znamienko: 0 znamená plus, 1 znamená mínus*

$$5 \approx 0000101$$

$$-5 \approx 10000101$$

- toto zobrazenie sa v praxi používa zriedka, lebo:
 - *sčítačka, ktorá vie sčítavať čísla bez znamienka sa nedá použiť na takéto čísla → je nevyhnutný zložitejší obvod*
 - *existuje v ňom kladná aj záporná nula*

:: Celé čísla so znamienkom - jednotkový doplnok

Binárna hodnota	Jednotkový doplnok	Neznamienková interpretácia
00000000	+0	0
00000001	1	1
...
01111101	125	125
01111110	126	126
01111111	127	127
10000000	-127	128
10000001	-126	129
10000010	-125	130
...
11111110	-1	254
11111111	-0	255

- jednotkový doplnok (nájdanie zápornej reprezentácie daného čísla) vytvoríme bitovou negáciou daného čísla
- takýto systém reprezentácie záporných čísiel zavádza dve nuly:
- kladnú +0 = 00000000
- a zápornú -0 = 11111111
- aritmetika v takomto systéme pracuje podľa očakávania, ale pri výpočtoch musíme vziať do úvahy prenos do vyššieho rádu

Využívali ho staršie výpočtové systémy.

V súčasnosti sa využíva v algoritmoch kontrolných súm sieťových protokolov.

binárne	dekadicky
11111110	-1
+ 00000010	+2
.....	...
1 00000000	0 <-- nie je správne
1	+1 <-- pripočítame prenos
.....	...
00000001	1 <-- správny výsledok

:: Celé čísla so znamienkom - dvojkový doplnkový kód

Zavedme operáciu \oplus ako sčítanie modulo 5, teda $a \oplus b = (a+b) \bmod 5$, v takejto aritmetike potom platí napríklad:

$$1 \oplus 1 = 2, 1 \oplus 2 = 3, 1 \oplus 3 = 4, 1 \oplus 4 = 0, 2 \oplus 2 = 4, 2 \oplus 3 = 0, 0 \oplus 0 = 0$$

Z červeno označených rovností vidíme, že pri takejto operácii sa číslo 4 správa ako číslo opačné k 1, teda **4 sa správa ako -1 a podobne 3 sa správa ako -2 a 0 je opačná sama k sebe.**

Vo všeobecnosti číslo $(5-x) \bmod 5$ sa chová vzhľadom k operácii \oplus ako číslo opačné k x .

N-bitová sčítačka implementovaná v CPU procesora počíta na N dvojkových miest – **jedná sa teda o aritmetiku modulo 2^N .**

Ak teda zobrazíme -1 ako 2^n-1 , -2 ako 2^n-2 atď., tak nemusíme vôbec meniť sčítačku - bude vedieť sčítovať kladné aj záporné čísla.

:: Celé čísla so znamienkom - dvojkový doplnkový kód

znamienkový bit (MSb)									
0	1	1	1	1	1	1	1	1	= 127
0	1	1	1	1	1	1	1	0	= 126
0	0	0	0	0	0	0	1	0	= 2
0	0	0	0	0	0	0	0	1	= 1
0	0	0	0	0	0	0	0	0	= 0
1	1	1	1	1	1	1	1	1	= -1
1	1	1	1	1	1	1	1	0	= -2
1	0	0	0	0	0	0	0	1	= -127
1	0	0	0	0	0	0	0	0	= -128

:: Celé čísla so znamienkom - dvojkový doplnkový kód

Príklad: ako je zobrazené číslo -10 v dvojkovom doplnkovom kóde s dĺžkou 8 bitov?

Metóda č. 1: -10 bude v 8 bitoch zobrazené ako $2^8 - 10 = 256 - 10 = 246$.

Preved'me teda 246 do dvojkovej sústavy: $246_{10} = 11110110_2 = F6_{16}$

Skúška správnosti, 10-10:

0	0	0	0	1	0	1	0
+							
1	1	1	1	0	1	1	0
1	0	0	0	0	0	0	0

Metóda č. 2: číslo zmeníme na opačné tak, že v jeho dvojkovom zápise vykonáme bitovú negáciu (jednotkový doplnok) a potom k číslu pripočítame 1

$10_{10} =$	0	0	0	0	1	0	1	0	
	1	1	1	1	0	1	0	1	bitová negácia
	+								
	0	0	0	0	0	0	0	1	pripočítame 1
	1	1	1	1	0	1	1	0	

Je to najpoužívanejší kód pre kódovanie celých čísel v súčasných procesoroch!

:: Celé čísla so znamienkom - dvojkový doplnkový kód

- na sčítanie a odčítanie možno použiť rovnaký hardvér ako pre čísla bez znamienka
- pre násobenie a delenie ale treba vedieť, či sú čísla bez znamienka alebo so znamienkom (výsledok násobenia sa vždy zapisuje do dvojnásobného počtu bitov):
 - neznamienkovo: $05 * FF = 5 * 255 = 1275 = 04FB$
 - znamienkovo: $05 * FF = 5 * (-1) = -5 = FFFB$
- aj pri porovnaní treba vedieť, či ide o čísla so znamienkom alebo bez znamienka:
 - neznamienkovo: $05 < FF$ lebo $5 < 255$
 - znamienkovo: $05 > FF$ lebo $5 > -1$

:: Celé čísla so znamienkom - dvojkový doplnkový kód

Pri sčítaní a odčítaní pracuje dvojkový doplnok spoľahlivo.
Ako je to však pri násobení?

Motivačný príklad: Vypočítajme súčin čísiel +4 a -3!

$$\begin{array}{r} \boxed{0} \boxed{1} \boxed{0} \boxed{0} \text{ +4} \\ \textcircled{\times} \boxed{1} \boxed{1} \boxed{0} \boxed{1} \text{ -3} \\ \hline \end{array}$$

:: Celé čísla so znamienkom - dvojkový doplnkový kód

Pri sčítaní a odčítaní pracuje dvojkový doplnok spoľahlivo.
Ako je to však pri násobení?

Motivačný príklad: Vypočítajme súčin čísiel +4 a -3!

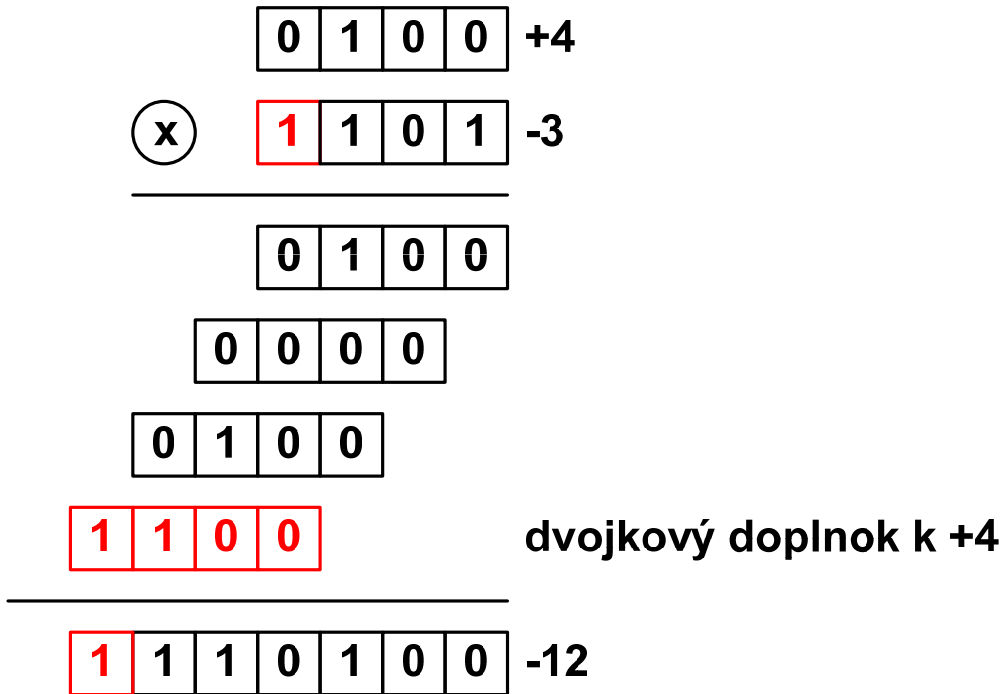
$$\begin{array}{r}
 \begin{array}{|c|c|c|c|} \hline 0 & 1 & 0 & 0 \\ \hline \end{array} +4 \\
 \textcircled{\times} \begin{array}{|c|c|c|c|} \hline 1 & 1 & 0 & 1 \\ \hline \end{array} -3 \\
 \hline
 \begin{array}{|c|c|c|c|} \hline 0 & 1 & 0 & 0 \\ \hline \end{array} \\
 \begin{array}{|c|c|c|c|} \hline 0 & 0 & 0 & 0 \\ \hline \end{array} \\
 \begin{array}{|c|c|c|c|} \hline 0 & 1 & 0 & 0 \\ \hline \end{array} \\
 \begin{array}{|c|c|c|c|} \hline 1 & 1 & 0 & 0 \\ \hline \end{array} \quad \text{dvojkový doplnok k +4} \\
 \hline
 \begin{array}{|c|c|c|c|c|c|c|} \hline 1 & 1 & 1 & 0 & 1 & 0 & 0 \\ \hline \end{array} -12
 \end{array}$$

:: Celé čísla so znamienkom - dvojkový doplnkový kód

Pri sčítaní a odčítaní pracuje dvojkový doplnok spoľahlivo.
Ako je to však pri násobení?

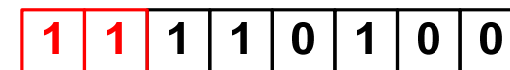
Motivačný príklad: Vypočítajme súčin čísiel +4 a -3!

Čo sa stane ak výsledok uložíme
 do 8-bitového akumulátora?

**Potrebujeme znamienkové
 rozšírenie!**

:: Celé čísla so znamienkom - dvojkový doplnkový kód

Pri sčítaní a odčítaní pracuje dvojkový doplnok spoľahlivo.
Ako je to však pri násobení?

Ďalší motivačný príklad: Vypočítajme súčin čísiel -3 a -3!

$$\begin{array}{r}
 \boxed{1} \boxed{1} \boxed{0} \boxed{1} \text{ -3} \\
 \textcircled{\times} \quad \boxed{1} \boxed{1} \boxed{0} \boxed{1} \text{ -3} \\
 \hline
 \boxed{1} \boxed{1} \boxed{0} \boxed{1} \\
 \boxed{0} \boxed{0} \boxed{0} \boxed{0} \\
 \boxed{1} \boxed{1} \boxed{0} \boxed{1} \\
 \boxed{0} \boxed{0} \boxed{1} \boxed{1} \quad \text{dvojkový doplnok k -3} \\
 \hline
 \boxed{1} \boxed{0} \boxed{1} \boxed{1} \boxed{0} \boxed{0} \boxed{1} \quad \text{89 – nesprávne}
 \end{array}$$

:: Celé čísla so znamienkom - dvojkový doplnkový kód

Pri sčítaní a odčítaní pracuje dvojkový doplnok spoľahlivo.
Ako je to však pri násobení?

Ďalší motivačný príklad: Vypočítajme súčin čísiel -3 a -3!

		1	1	0	1	-3					
	(x)	1	1	0	1	-3					
znamienkové rozšírenie		1	1	1	1	1	0	1			
		0	0	0	0	0	0	0			
		1	1	1	0	1					
		0	0	1	1						
							dvojkový doplnok k -3				
		1	0	0	0	0	1	0	0	1	9 – správne

:: Celé čísla so znamienkom - kód posunutej nuly

- číslo x zobrazíme ako $x+S$ kde S je pevne dané číslo
- napríklad pre 8 bitov a $S=127$ dostaneme takéto kódovanie (nazývané aj „excess 127“):

číslo	zobrazené	dvojkovo
-127	0	00000000
-126	1	00000001
...		
-1	126	01111110
0	127	01111111
1	128	10000000
2	129	10000001
...		
127	254	11111110
128	255	11111111

- výhodou je, že pre porovnávanie zakódovaných čísiel netreba poznať ich kódovanie (menšie čísla sa zobrazia do menších, väčšie do väčších)
- používa sa pre špeciálne účely (napr. exponent čísla v pohyblivej čiarke)

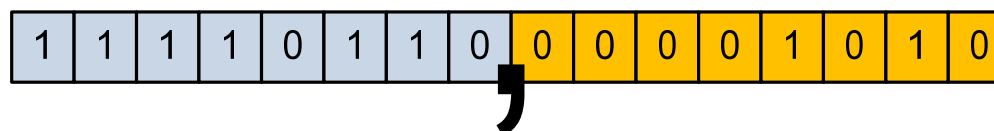
:: Reálne čísla - zobrazenie s pevnou čiarkou

- v dvojkovej sústave sa dajú zobraziť aj necelé čísla rovnako ako v desiatkovej sústave:

$$12.35_{10} = 1 \cdot 10^1 + 2 \cdot 10^0 + 3 \cdot 10^{-1} + 5 \cdot 10^{-2}$$

$$1001.101_2 = 2^3 + 2^0 + 2^{-1} + 2^{-3} = 8 + 1 + 0.5 + 0.125 = 9.625$$

- v N bitoch teda môžeme zobraziť čísla s pevnou čiarkou tak, že prvých K cifier zľava je „pred desatinnou čiarkou“ a zvyšok je „za ňou“ ($K \leq N$); napríklad ak $N=16$ a $K=8$:

- násobenie čísiel v rozsahu $\langle 0; 1 \rangle$ nevedie k pretečeniu, preto sa tento formát často používa pri reprezentácii koeficientov a vzoriek pri číslicovom spracovaní signálov
- takéto čísla sa sčítajú a odčítajú rovnako ako celé čísla, ale násobenie a delenie je iné
- majú malý rozsah zobraziteľných hodnôt, preto sú nevhodné na vedecké výpočty
- majú menej problémov so zaokrúhľovaním, preto sa niekedy používajú na finančné výpočty, kde malý rozsah až tak neprekáža

:: Reálne čísla - zobrazenie s pevnou čiarkou

Q - formát

- Q formát je formát zobrazovania čísiel s pevnou rádovou čiarkou zavedený spoločnosťou Texas Instruments. V tomto formáte je zadaný počet zlomkových bitov a voliteľne aj počet celočíselných bitov.
- napr. číslo vo formáte Q15 má 15 zlomkových bitov a číslo Q1.14 má jeden celočíselný bit a 14 zlomkových.
- Q formát je často používaný v signálových procesoroch, ktoré nedisponujú hardvérovou podporou pre prácu s plávajúcou rádovou čiarkou.
- tento spôsob reprezentácie zabezpečuje konštantné rozlíšenie v celom rozsahu zobrazovaných čísiel.

:: Reálne čísla - zobrazenie s pevnou čiarkou

Q - formát

- najvýznamnejší bit je vždy znamienkový, pretože Q-formát využíva dvojkový doplnok.
- Q formát teda vždy vyžaduje $m+n+1$ bitov pre úplné zobrazenie znamienkového čísla s pevnou rádovou čiarkou.
- pre daný $Qm.n$ formát, platí:
 - rozsah je $[-2^m, 2^m - 2^{-n}]$
 - rozlíšenie je 2^{-n}
- napr. pre číslo vo formáte Q14.1:
 - potrebujeme $14+1+1 = 16$ bitov
 - jeho rozsah je $[-2^{14}, 2^{14} - 2^{-1}] = [-16384.0, +16383.5] = [0x8000, 0x8001 \dots 0xFFFF, 0x0000, 0x0001 \dots 0x7FFE, 0x7FFF]$
 - jeho rozlíšenie je $2^{-1} = 0.5$

:: Reálne čísla - zobrazenie s pevnou čiarkou

Príklad 1

Zobrazte 2.375 v tvare binárneho čísla s pevnou čiarkou v 8 bitoch, kde 4 bity sú pred čiarkou a 4 za ňou.

$2.375_{10} = 2 + 0.25 + 0.125 = 2 + 1/4 + 1/8 = 2^1 + 2^{-2} + 2^{-3} = 10.011_2$, zapísané do 8 bitov: **00100110**

Aký je to Q formát?

Príklad 2

Aké číslo s pevnou desatinnou čiarkou je zobrazené v 8 bitovom zápise 01011010 s 3 bitmi pred desatinnou čiarkou a 5 bitmi za ňou?

01011010 : $10.110_{12} = 2^1 + 2^{-1} + 2^{-2} + 2^{-4} = 2 + 1/2 + 1/4 + 1/16 = 2 + 0.5 + 0.25 + 0.0625 = 2.8125_{10}$

:: Reálne čísla - zobrazenie s pohyblivou čiarkou

- hmotnosť slnka je asi $2 \cdot 10^{33} \text{g}$, hmotnosť elektrónu je asi $9 \cdot 10^{-28} \text{g}$. Rozdiel medzi nimi je 61 desiatkových rádov, čo je asi 202 dvojkových rádov.
- fyzikálny výpočet s oboma týmito číslami v pevnej rádovej čiarkke si vyžaduje aspoň **202 bitové čísla**. Pritom ale takú veľkú presnosť vôbec nevyužijeme lebo obe čísla poznáme **s presnosťou na cca 5 cifier**.
- preto sa pri vedeckých výpočtoch používa zápis čísla **v pohyblivej (plávajúcej) rádovej čiarkke**, nazývaný tiež semilogaritmický tvar; v angloamerickej literatúre sa takáto aritmetika označuje ***floating-point arithmetic***
- napr. číslo 2308 sa dá zapísať v tomto tvare ako $23.08 \cdot 10^2$ alebo $0.002308 \cdot 10^6$. Prednosť má vždy zápis $2.308 \cdot 10^3$, ktorý má pred desatinnou bodkou práve jednu nenulovú cifru. Nazývame ho **normalizovaný tvar čísla**.
- v mikroprocesorovej technike sa používa základ 2, teda čísla sa zapisujú v tvare $a \cdot 2^b$, t.j. treba uložiť dve čísla **a aj b, obe môžu byť kladné aj záporné**.

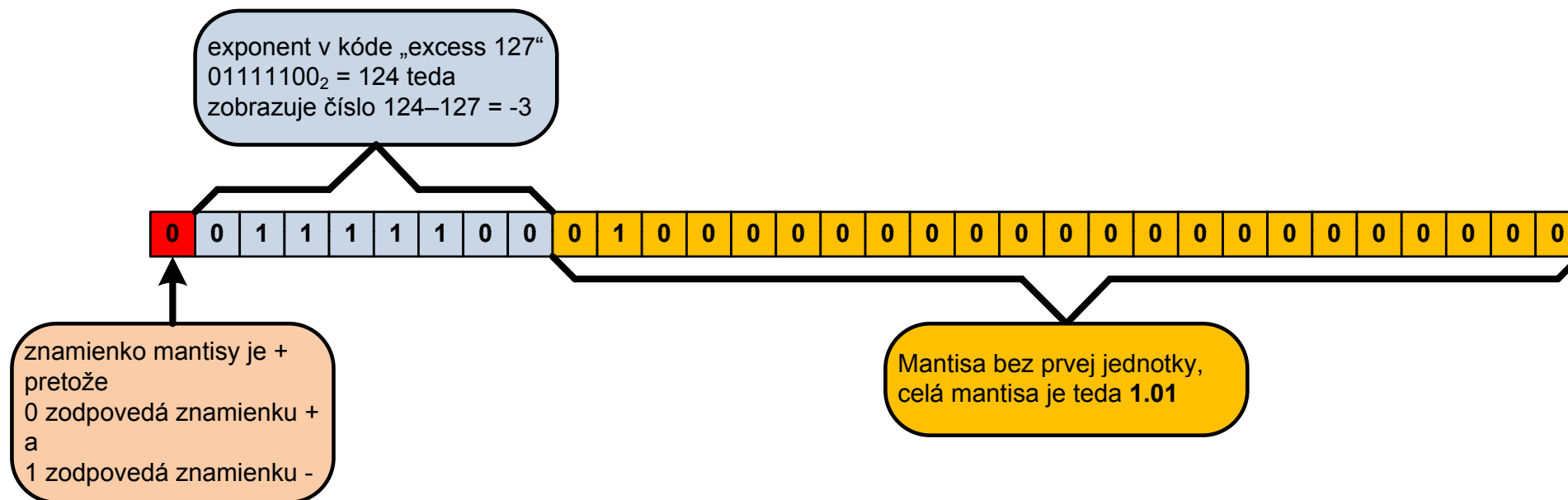

:: Reálne čísla - zobrazenie s pohyblivou čiarkou

- IEEE Standard for Binary Floating-Point Arithmetic (ANSI/IEEE Std 754-1985), tiež IEC 60559:1989, Binary floating-point arithmetic for microprocessor systems (pôvodné označenie IEC 559:1989)
 - najrozšírenejší tvar čísla v pohyblivej rádovej čiarkou. Väčšina procesorov používa práve tento tvar.
- **Single precision (32 bitov):**
 - 1 bitové znamienko mantisy, 8 bitový exponent v kóde "excess 127" a 23 bitová absolútna hodnota mantisy s pevnou desatinnou čiarkou pred prvou cifrou
- **Double precision (64 bitov):**
 - 1 bitové znamienko mantisy, 11 bitový exponent v kóde "excess 1023" a 52 bitová absolútna hodnota mantisy
- normalizované číslo má pred desatinnou bodkou nenulovú cifru, v dvojkovej sústave jediná nenulová cifra je 1. Keď vieme, že pred desatinnou bodkou je vždy 1, tak si ju nemusíme pamätať a ušetríme jeden bit mantisy.

:: Reálne čísla - zobrazenie s pohyblivou čiarkou

Príklad zobrazenia čísla vo formáte IEEE 754-1985, single precision

$$= +1.01_2 * 2^{-3} = 1.25 * 2^{-3} = 1.25 * 0.125 = 0.15625$$

:: Reálne čísla - zobrazenie s pohyblivou čiarkou

- najmenšia a najväčšia hodnota exponentu sa nepoužíva pre normalizované čísla. Napr. v single precision môže byť exponent len od -126 po +127, hodnoty exponentu -127 (kód 0) a +128 (kód FF) sú rezervované pre špeciálne čísla:
 - denormalizované číslo má exponent -127 (kód 0) a k mantise nie je pridávaná prvá jednotka - tak možno zobrazíť mantisu až do 2^{-149} za cenu znižujúcej sa presnosti
 - nula má exponent -127 (kód 0) a mantisu 0, znamienko môže byť + aj –
 - plus nekonečno má znamienko +, exponent 128 (kód FF), mantisu 0
 - mínus nekonečno má znamienko -, exponent 128 (kód FF) a mantisu 0
 - Not a Number (NaN) má znamienko ľubovoľné, exponent 128 (kód FF) a mantisu nenulovú
- špeciálne hodnoty sa používajú aj pri výpočtoch, napríklad $1/0$ je plus nekonečno, nekonečno deleno nekonečno je NaN a pod.

Pozn.: exponenty sú uvádzané pre single precision, pre double precision sú -1023 a 1024

:: Reálne čísla - zobrazenie s pohyblivou čiarkou

Zhrnutie špeciálnych formátov IEEE 754-1985

Normalized	\pm	$0 < \text{Exp} < \text{Max}$	Any bit pattern
Denormalized	\pm	0	Any nonzero bit pattern
Zero	\pm	0	0
Infinity	\pm	1 1 1...1	0
Not a number	\pm	1 1 1...1	Any nonzero bit pattern

↖ Sign bit

:: Otázky ku skúške

- 1) Uvedte spôsoby reprezentácie celých čísiel so znamienkom a reálnych čísiel v mikroprocesorovej technike!
- 2) Definujte jednotkový a dvojkový doplnok a na príklade ukážte ich použitie!
- 3) Definujte pojem znamienkové rozšírenie a na príklade vysvetlite jeho použitie!
- 4) Uvedte a na príklade ukážte, akým spôsobom uskutočňujeme reprezentáciu reálnych čísiel s pevnou desatinnou čiarkou a kde a prečo sa uvedený formát používa!
- 5) Definujte Q-formát pri reprezentácii reálnych čísiel s pevnou desatinnou čiarkou a uveďte, kde a prečo sa uvedený formát používa!
- 6) Uvedte a na príklade ukážte, akým spôsobom uskutočňujeme reprezentáciu reálnych čísiel s pohyblivou desatinnou čiarkou (štandard IEEE 754-1985, single precision)!

Koniec prednášky č. 10

Reprezentácia čísiel v mikroprocesorovej technike